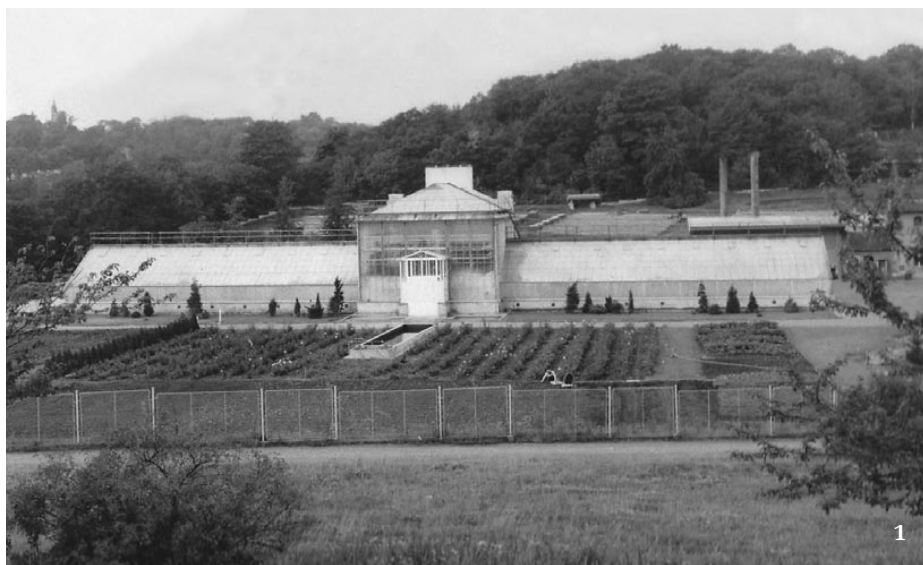

Od zahradnictví po botanickou zahradu: 130 let v Teplicích

Instituce s komplikovanější historií mohou oslavovat různá výročí na základě pojetí své historie. Záleží, jaký byl status dané instituce a jakými milníky v minulosti procházela. Jedním z těchto příkladů je i Botanická zahrada Teplice, která v r. 2026 slaví 130 let od prvních zmínek o využití pozemků mezi Janáčkovými sady a Písečným vrchem k pěstování rostlin, zahradnické činnosti a později jako botanické zahrady v pravém slova smyslu.

Historii teplické botanické zahrady můžeme rozdělit na čtyři základní etapy. Její počátky až do druhé světové války, od války do 70. let, období zahrnující 70. léta až milénium a novodobá botanická zahrada až do současnosti.

● V archivních materiálech je důležité datum 29. září 1896. Toho dne došlo na zasedání městské rady ke schválení odpro-

1 Skleníky a areál venkovní expozice Zásobní a sbírkové zahrady Teplice na fotografiích ze 70. let 20. století

2 Stav původních skleníků v r. 2002

deje pozemků od pana Adolfa Modreje za účelem vybudování zásobní zahrady pro město Teplice. Původní zahrada se nacházela u synagogy, ale nevyhovovala potřebám města, ať už kvůli malé ploše, nebo znečištěnému ovzduší. Další datovaná zmínka pochází z r. 1904, kdy se ve stavebních plánech budov objevuje slovo Stadtgärtnerei (městské zahradnictví). V tomto roce vytvořil architekt Adolf Siegmund výkresy vily (dnešní administrativní budovy), rozmístění skleníků a hospodářské budovy (dnes zemědělské zahrady) s kuchyní, stáji pro koně a seníkem. Stavba začala někdy v r. 1905. Zahrada měla pěstovat rostlinný materiál

pro potřebu městských parků, květinové výzdoby kanceláří městského úřadu a dalších institucí. Postupně vznikala sbírka exotických rostlin, z nichž některé jsou zachovány i v dnešních sklenících.

Často se traduje, že šlechtický rod Clary-Aldringen měl zásadní podíl na vzniku tehdejší zahrady. Přímé historické doklady k tomu však chybějí a tvrzení se dnes jeví spíše jako málo pravděpodobné. Clary-Aldringenové v Teplicích nepochybně vlastnili rozsáhlé pozemky, parky i vlastní skleníky, které se nacházely na jiných místech města a sloužily především zámeckému a lázeňskému provozu. Z dnešního pohledu lze proto spíše uvažovat o určité formě spolupráce než o přímém založení jedné konkrétní instituce. Taková spolupráce – výměna rostlin, know-how a pěstitelských zkušeností – ostatně odpovídá i tomu, jak botanické zahrady a zahradnické podniky fungují dodnes. Skutečnou podobu tehdejších vztahů už s největší pravděpodobností nedokážeme přesně rekonstruovat a zůstává tak na pomezí tradice, domněnek a opatrných historických úvah.

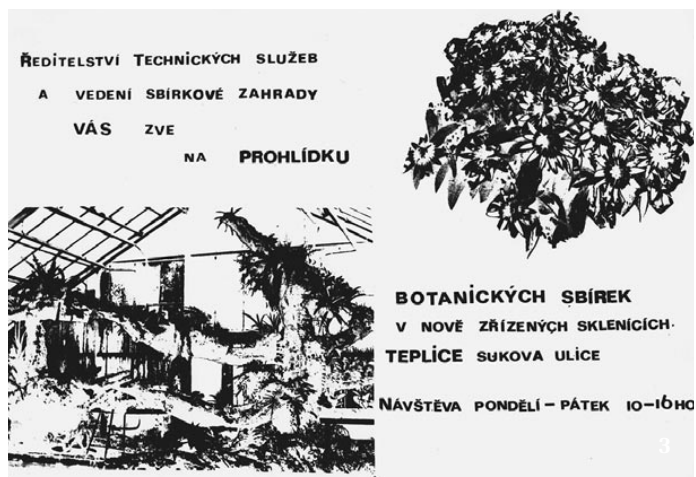
● Před druhou světovou válkou přechází zahradnictví do rukou státu. Sbírkové skleníky ztratily na významu, neudržovaly se a začaly chátrat. Také sbírky se pomalu zmenšovaly a mizely. Historické dokumenty k tomuto období zahrady téměř nejsou. V zimě 1970 vyhořela kotelna a zmrzla velká část sbírek.

● V r. 1971 nastoupila do zahrady jako vedoucí Marie Sternthalová (1947–2024), která si uvědomovala důležitost zahrady v kraji znečištěném tehdejším průmyslem. Navrhla městu zpřístupnění skleníků veřejnosti, což se tehdy líbilo vedení města a ideu povolilo. V r. 1972 byly skleníky částečně opraveny do podoby ze začátku 20. století. Osazování započalo v r. 1973. Rostlinný materiál se získal z botanických zahrad v Praze, Brně a Liberci. S návrhem venkovní expozice pomohl významný zahradní architekt prof. Ivar Otruba (1933 až 2022). V dubnu 1974 byla zahrada otevřena pro školní skupiny a 8. března 1975 pro širokou veřejnost.

Skleníky měly rozlohu 1 300 m² a vcházelo se do nich přes vstupní halu s majestátními banánovníky, vitrinou s orchidejemi, akvárii a voliérami pro exotické ptactvo. Na vstupní halu navazoval tropický skleník s bazénem pro tropické vodní rostliny. V subtropickém skleníku byla ukázka starobylých cykasů a masožravých rostlin. Jeden skleník byl určen sukulentům a další dva pro kaktusy. Před skleníky se nacházela venkovní plocha věnovaná růžím, jezírko, skalka, sbírka kosatců a denivek.

Hlavním účelem zahrady však byla výrobní část – pěstování letniček, dvouletek a dřevin pro potřebu teplických parků a prodejnu u vstupu do areálu. K tomu sloužily rozsáhlé pozemky za skleníky, na kterých nyní stojí zásobní skleníky. Ročně se zde vypěstovalo 120 tisíc letniček a 60 tisíc dvouletek. Roční návštěvnost se pohybovala okolo 30 tisíc příchozích.

Od 6. do 8. července 1976 probíhala v zahradě 13. mezinárodní konference botanických zahrad, které se zúčastnilo 119 osob, z toho 103 z tehdejšího Československa a 16 ze zahraničí. Na jednu stranu to byla pro nově zrekonstruovanou zahradu

čest pořádat konferenci takového formátu, na druhou stranu to bylo náročné pro tehdejší pracovníky.

V r. 1978 byl pro veřejnost zpřístupněn kaktusový skleník a o dva roky později otevřeny akvarijní expozice. Ve stejném roce lze zmínit zajímavou příhodu s kvetením středoamerické fukrey kolumbijské (*Furcraea selloa*) z čeledi chřestovitých (*Asparagaceae*), kvůli němuž se muselo vyndat jedno ze skel skleníku a 6 m vysoké květenství tak vyčnívalo ven. V r. 1983 se poprvé zahradníci zúčastnili výstavy Flóra Olomouc. Vystavovali rostliny rodů pepřinec (*Peperomia*) a begonie (*Begonia*), s nimiž získali dvě stříbrné medaile, jednu bronzovou a dvě čestná uznání. V r. 1989 byla ve sklenících zahrady nalezena dosud neznámá tropická houba, která byla v r. 1993 popsána jako špička teplická (*Marasmius teplicensis*). Rostla na kořenech datlovníku obecného (*Phoenix dactylifera*). I v dnešní době je možné zde tuto houbu nalézt.

V 90. letech pokračovalo chátrání skleníků opravených v 70. letech. Dostupné podklady uvádějí, že ve sklenících se v r. 1998 pěstovalo 948 druhů rostlin a dalších 1 000 ve venkovní expozici. Na začátku milénia bylo potřeba rozhodnout, co dál se Zásobní a sbírkovou zahradou Teplice. Na stole se objevila i možnost zahradu zcela zlikvidovat kvůli nedostatku financí na kompletní opravu. Tuto možnost ale většina zastupitelů města odmítla (a troufám si tvrdit, že jejich rozhodnutí bylo správné). Následně se město rozhodlo vypsát výběrové řízení a se zahradou něco udělat. Do výběrového řízení se přihlásil mimo jiné botanik Jiří R. Haager (1943–2022, viz také *Živa* 2022, 6: CLIX), bývalý redaktor *Živy*, který několik let vedl Botanickou zahradu hl. m. Prahy a byl otcem skleníku Fata Morgana. Na podzim 2001 komise vybrala právě J. R. Haagera, jenž v té době dostal druhou šanci vybudovat skleník a koncepci zahrady podle svých představ. Prohlásil: „Botanickou zahradu v Teplících znám již od konce 60. či počátku 70. let a je mi velmi blízká. Její svázanost s městskými službami nebyla zcela šťastná, botanické zahrady mají naprosto jiné poslání, které nejde s jinou činností, včetně produkčně-výdělečné, kombinovat.“

● Prvního ledna 2002 byla oficiálně založena Botanická zahrada Teplice jako příspěvková organizace města a započalo se s mohutným budováním. V r. 2003 byly postaveny nové zásobní skleníky, které měly sloužit k uchování vybraných rostlin

3 Pozvánka na prohlídku nově zřízených skleníků. Z archivu Botanické zahrady Teplice (obr. 1 a 3)

4 Sukulentní část starých skleníků ze 70. let, stav v r. 2003

5 Budování nového skleníkového komplexu Tropicana, prosinec 2004. Snímky Š. Zeithamerové, pokud není uvedeno jinak

z expozice. V r. 2004 došlo k demolici technicky i koncepčně zastaralých skleníků a již v prosinci téhož roku stála hrubá stavba skleníků nových. Zároveň se pokračovalo v rekonstrukci venkovní části s budováním nových cest, kácením a sázením nových dřevin. První návštěvníci mohli obdivovat nové skleníky na dni otevřených dveří mezi 14. a 22. říjnem 2006. Skleník Tropicana a celá botanická zahrada v nové éře se pro veřejnost otevřela 1. května 2007.

Tím však práce neskončila. Nadále pokračovaly úpravy vnitřních a vnějších expozic a rozvíjela se sbírkotvorná činnost, o čemž svědčí např. expedice na Sokotru nebo do Chile, která umožnila vytvořit jednu z Národních sbírek Unie botanických zahrad České republiky. Právě tato sbírka byla impulzem k vybudování dalšího skleníku věnovaného nejen jihoamerickým temperátním rostlinám. Stavba byla zahájena v r. 2018 a veřejnosti byl skleník slavnostně otevřen v r. 2021.

Jak jsem psal na začátku, organizace se složitější historií mohou mít více výročí

podle pojetí. V r. 2026 tedy uplyne 130 let od prvních zmínek. Zároveň v r. 2025 to bylo 50 let od otevření zahrady pro veřejnost. Avšak BZ Teplice nejvíce oslavila 20leté výročí samostatné existence v r. 2022. Při této příležitosti vydala knihu *Vyrostla nám do krásy*, která mapuje historii zahrady od počátků až po současnost. Myslím, že jsme se drželi motta, že historické materiály a fotografie nesmějí ležet v „šuplíku“ nebo archivu, ale že mají být přístupné veřejnosti.

Uvědomění si své historie je nesmírně důležité, aby člověk nezapomněl na předchůdce a připomněl si významné milníky, které formovaly současnou podobu dané instituce. Zároveň je důležité pohlížet i do budoucnosti. BZ Teplice čekají v nejbližších letech velké změny. Její nová etapa začne s vybudováním moderního zázemí pro sbírkotvornou činnost, která přispěje nejen k lepším podmínkám pro choulostivé rostliny, ale nabídne i větší prostor a renomé mezi světovými botanickými zahradami. Ruku v ruce s tím dojde k vybudování edukačního pavilonu, kde najdou místo přednášky, laboratorní cvičení a další vzdělávací aktivity, nezbytné pro výchovu nové generace přírodovědců i zahradníků. Ovšem kdyby před 130 lety někdo neprodal pozemky pro zahradnické účely, bůh ví, kde bychom dnes byli.

Více na www.botanickateplice.cz

Použitá literatura uvedena na webu *Živy*.

